

Koltai Tamás

Várdai színes

MAGYAR SZÍNHÁZAK KISVÁRDAI TALÁLKOZÓJA

Előre megmondom, nem fogok *hozzászólni* sem a válogatáshoz, sem a kisvárdai fesztivál helytörténetének, tartalmi és szakmai filozófiájának, logisztikájának és perspektívájának kérdéseire.

A válogatás örök vitaalap, szubjektív és objektív szempontok kompromisszumainak, plusz a véletlenek öszejátásának eredménye, minden válogatásnál lehet jobb és rosszabb, a magam részéről nem szeretném túldimenzionálni. Ráadásul, ha vitatnám az ideit, ismer-nem kellene a széles kínálatot (amit nem ismerek), és még ebben az esetben sem látnám értelmét a „mi helyett mit” társasjátékának. Minden előadásnak örülök, amit – zsűritagként – a versenyprogramban láthattam, mindegyik hozzátett a világtérképhez legalább annyit, amennyit elvett a létidőből, néha többet is, és ez önmagában a színház igazolása.

Ami túl a fesztivál történetének negyedszázadán az idők, az igények, a valóságos és szellemi határok, a találkozások és a színpadtechnikai követelmények változását illeti – természetesen az ebből következő konfliktusokkal együtt –, ezeket érzékelem és végiggondolnónak tartom, de nem érzem magam illetékesnek a *beleszólásra*. Tizenhat éve jártam utoljára Kisvárdán, az új találkozás örömmel töltött el, és amikor azt mondom, hogy „mintha tegnap lett volna”, meg hogy „megállt az idő”, az nem kritikai észrevétel, hanem a folytonosság konstatálása.

Benyomásaimat vázlatosan és az általam legfontosabbnak tartott összefüggések – nagyképpően: tendenciák – szempontjából rögzíttem.

Most egy tömbben is megtapasztaltam, amit korábban szórványosan: a vajdasági színházi élet élénkségét, felelősségérzetét és színvonalát. A Vajdasági Tanyaszínház *Ilja prófétája* euforikus örömmel töltött el. Ez egy végtelenül szellemes, okos, a föld fölött lebegő, időnként a felhőkbe szálló előadás. Jót tett neki az *ad hoc* helyszín, a szabad ég alá helyezett kereszt alakú kifutó, amelyet két oldalról körülültünk. Az egyszerre szent és profán, blaszfémia nélküli, de ironizált golgotajárást jelképezte, ahogy újra és újra nekiindultak a hívó és gyarló emberké a megváltás reményének. Körbejártak, és ugyanott maradtak. Várta őket a asszonykar által férfiként is körülajnározott „próféta”. Mély emberismeret, az esetlenség iránti szeretet, a groteszk pontos értelmezése köszönhető a kiváló csapatmunkának, Nagypál Gábor rendezésének, az éjszaka szabad ege alá rendelt intim burleszk-moralitásnak.

Az Újvidéki Színház *Patkányok*-előadása jelentős találkozás, elsősorban a darabválasztás miatt, másodsor-

ban mert igazi stíluskövetelő és társulatépítő produkció. Alföldi Róbert határozott színházi beszédmódot írt elő az együttesnek, valahol a majdnem stilizált, száraz, németes tárgyilagosság és a magyaros pszichorealizmus között. Az eredmény nem százszázalékos, de annak az optimuma, amennyit határozott kézzel és a rendelkezésre álló korlátozott próbaidővel – „postamunkával” – el lehet érni. Nyilvánvaló, hogy az olyan rutinos – technicista és egyben erős személyiséggel bíró – színészek, mint Elor Emina vagy Balázs Áron, látványosat „alkotnak”, de ezzel némileg „kilógnak” a fogalom jó értelmében *arctalan*, punnyadt, kiszikkadt, színek helyett energiákból dolgozó „figurák” közül, mint például Faragó Edité, aki a lepusztultságot eltüntetett eszközhasználatával és különösen erős jelenléttel érzékeltette; epizódja markánsnak és emlékezetesnek bizonyult.

Csak közvetve tartozik ide, hogy az Újvidéki Színház erejét más előadások is jelzik, számomra mindenkelőtt a *Rosmersholm*, amely az elmúlt évad végén Budapesten is vendégszerepelt. Lelkiismeret-furdalásom van, amiért nem találtam alkalmat a recenzióra, ez komoly mulasztás a részemről, mert Anca Bradu rendezését és az egész produkciót kiemelkedőnek tartom, a legjobb, legizgalmasabb egyikének, amelyeket az utóbbi években magyar színpadon láttam. A „játszhatatlan” Ibsen-darabok közül ez az egyik legnehezebb; avítottak, obskúrusnak, nevetségesnek szokták ítélni; ehhez képest intellektuálisan és teátrálisan egyaránt izgalmasnak, esztétikailag lenyűgözőnek, gondolatilag igen erősnek találtam. Hauptmann és Ibsen játszani önmagában nagy kihívás – melyik magyarországi vidéki színház merné egymást követő évadokban? –, ez jelzi az Újvidéki Színház művészi ambícióit. Ha hozzáveszem a radikálisan gondolatébresztő és dramaturgiailag is *trouvaillé*-t jelentő *Opera ultimát* (Urbán András elhíresült *Neoplantája* csak azért nem, mert sajnós nem láttam), akkor hozsannával illetem a társulat fényes jelenét. Jó lenne, ha ugyanez a szellem érvényesülne Újvidéken továbbra is, nem egy rájuk kényszerített ásatag, konvencionális, stílus- és politikakonform (színház)idegen akarat. Nagy szükségünk van szabad színházakra.

Mindez fokozottan érvényes a „szomszédra”, Szabadkára. Mind a Kosztolányi Dezső Színház, mind a Szabadkai Népszínház Magyar Tagozata erős és kedvező benyomást keltett Kisvárdán. Az előbbi a Sziveri János életművére épülő költői montázzsal, *Az ember komédiájával*; az utóbbi három és fél előadással (a „fél” a Katona József Színházzal közös *Vörös*).

1. A fiú
(Nagyvárad
Szigligeti Színház)

2. A patkányok
(Újvidéki Színház)

A kosztolányisok bemutatója már Sziveri – e csodásan különös költő és ember – szenvedésekkel és meg nem alkuvó vállalásokkal szegélyezett útjának földidézéseért is elismerést érdemel, de persze sokkal többről van szó. Nem szívesen kategorizálom a műfajt – az, hogy költői kollázs, fizikai színház vagy Nagy József-reminiszcencia, nem mond semmit, mellesleg nem is igaz –, ha muszáj, hangozzék bár banálisan, szürreális fantáziaszínháznak nevezem, testből és lélekből összegyúrva. Az írói szövegek és a rendező Táborosi Margaréta „test-képekbe” komponált *jelentéstartalmi* tartják össze. A hat *all round* színészen kívül fokozott nézői empátia kell hozzá, ebben az esetben érzékileg és érzelmileg egyaránt gyógyítóan hat.

A népszínházaskok csapata elhivatott, remek szellemű, kiváló társaság, lesni kéne az alkalmat, hogy alázatosan alájuk játsszanak, lessék a kívánságukat, és a

tenyerükön hordozzák őket. (A gyarló és alkalmatlan politikusokra értem.) A *Vörös* már a Kamrában is elkápráztatott. Nem tudom megérteni a fafejű kritikát, amely nem is tudom, mit hiányol belőle. Történeti elemzést? Oksági magyarázatot? Az „eseményekhez” vezető politikai, etnikai, szociológiai és egyéb összefüggések szétszálazását? Nem tudomány ez – művészet! Miféle „egyoldalúságról”, „magatartási sztereotípiákról”,

satöbbiről beszélnek? Nem is értem. Dokumentum és fantázia tökéletes szimbiózisban valósult meg, emberileg minden mozzanat hiteles, esztétikailag megkomponált, érzelmileg fölkaró, intellektuálisan megrázó. A két társulat harmonikusan olvadt össze Máté Gábor rendezésében, a kétnyelvűség (sőt *többynyelvűség*, amit mi, „kivülállók” nem érzékeltünk, de része volt a háborús olvasztótégely borzalmainak) közvetlenül átélhetővé tette a kiszolgáltatottság rettenetét.

Több kívánnivalót hagyott maga után *A halál nem bicikli (hogy ellopják tőled)* című Biljana Srbljanović-darab, amely a háborús övezeti szétesettségről szól – és a háborús övezetet itt nem egy az egyben, a délszláv traumák utóhatásaira értem. Ez a szó szoros értelmében vett fegyveres harcok nélkül is általános közép-kelet-európai összeomlás, ránk ugyanúgy érvényes, mint Szerbiára, vagy akármelyik értékvesztett társadalomra a környéken. A kissé nehézkes jelenetezés talán csak a helyi technika rovására volt írható, de a produkción így is átsütött a valóságismeret, a humánus és a morális felelősség. És mint tragédiák után a szatírajáték, jól időzítve – a jéghideg vári éjszakában is felforrósítva –

következett a Tasnádi István írta-rendezte, *Tapasztalt asszony* című „gender-revü”, másképp szólva feminista kabaré, sziporkázó színvonalon, felszabadítóan szóki-mondó, drasztikus és az ízléshatáron belül provokáló humorral. Egy ragyogó színésznő, G. Erdélyi Hermina és a pályakezdő Pámer Csilla voltak a jők között a legjobbabak a kisvárdai sorozatban. (Volt még egy Hofi-utánzat kabarémonológus is Szerbhorvát Györgytől *Van valami*

bejelenténivalója? címmel.) Ez a társulat mindenesetre sokkal többet érdemel, mint amit a jelek szerint most kap, másképp szólva nem érdemi meg azt a gyáva, bornírt és konform politikai otrombaságot, amelyet az újonnan kinevezett igazgató személyében a tehetségtelen, kulturális analfabéta helyi magyar képviselő mér rá a színházra – magyarországi, hasonlóan dilettáns politikai elvbarátait kielégítendő.

Kassáról és Komáromból két ellentétes karakter érkezett, a *Portugál* és az *Árulás*. Egressy Zoltán drámáiról értékeiket elismerve be kell vallanom, hogy kezdettől fogva nem vagyok *Portugál*-hívó; úgy vélem, egy pasztell árnyalatú, posztcschovi komédiát vitt el az áramlás (nem is az ő hibájából) rögtön az elején a bohózat felé, ami engem a legkevésbé sem vidít fel. Az országosan elterjedt darab kamrai bemutatóját követő összes előadását sikerült elkerülnöm, egészen mostanáig. Véleményem nem változott a palócósított kassai rende-

3.

4.

Székárosy Zsuzsa felvételei

5.

zés (Dudás Péter munkája) láttán sem, még csak mulatságosnak sem találtam, holott hálás közönség vagyok, a hasfájásig tudok nevetni. Ez nem az az eset. És ha nem hiszem el a darab központi alakjának – valódi vagy művi – válságát, amely álmokergető víziójában legalább pár kilométer távolságra kergeti kényelmes otthonától, akkor nem értem, mi végre az egész, azon kívül, hogy politikailag inkorrekt módon egyesek a közönségből halálra kacagják magukat szerencsétlen embereken.

A másik véglet Harold Pinter kis-szé sznobisztikus *Árulása* – a zseni közepes darabja –, a művész-értel-miség nyűglődő szerelmi háromszöge, visszafelé elmesélve. Ez utóbbi technikai trükkön kívül az egyetlen érdekesség, hogy a két, „ösz-

3. Csipke (Kolozsvári Állami Magyar Színház)

4. *Tapasztalt asszony* (Szabadkai Népszínház Magyar Tagozata)

5. *Ilja próféta* (Újvidéki Tanyaszínház)

szekeveredő” házaspár negyedik tagja nem jelenik meg a darabban. Órola körülbelül ugyanannyit tudunk meg, mint a három megjelenő szereplőről. Ez az, amitől a darab mégiscsak Pinter, mégiscsak egy nagy író kezűgyes munkácskája. Az elhallgatások mögött jó adag rejtett humor, bujkáló szellemesség, frivolitás lelhető föl. Jóval több játékosság és természetesség, mint amennyit Valló Péter rendezése fölmutat. Valló okos és elegáns, mint nemegyszer, de kissé nehézkes is, nem tudja Molnár Ferenc felé elmozdítani Pinter, pedig ez az a ritka eset, amikor lehetne.

Pinteri dráma Forgách András darabja, *A fiú*, már ami a rejtélyességét és a motivátlanságát illeti. Csupa sejtetés, bizonytalanság – gyilkosság, öngyilkosság, kegyetlenség; nem tudni róluk, megtörténnek-e vagy sem. Az előadás, noha maga az író rendezte, paradox módon félrevezető: úgy nézzük, mint egy realiztikus krimi, várjuk, hogy magyarázatot kapjunk mindenre, és amikor nem kapunk, csalódunk. Úgy tűnik, a nagyváradi színészeknek reális kapaszkodóra volt szükségük, és amikor megkapták – díszletben, jelmezben, tárgyi környezetben –, elvesztették uralmukat a lebegés birodalmában. A darab csak akkor mutatkozna meg a maga valójában, ha a cselekményre vonatkozó várakozásainkat az előadás elterelné a szereplők belső dimenziói felé.

Ezzel már az erdélyi színházak sorához jutottam. A két sztár csapat, a kolozsvári és a sepsiszentgyörgyi kontrasztos képet mutatott, ami annak köszönhető, hogy az előbbiből egy „unortodox” előadás érkezett, míg az utóbbiból egy emblematikus produkció. Tévedés ne essék, a „köszönhető” szót úgy használom, ahogy kell, pozitív értelemben. Nem kell mindig a fősodorhoz alkalmazkodni. A Románia-szerte piederstálra emelt két társulat magyarországi recepciója hagyományosan hűvös, a szentgyörgyi *Hamlet* és a kolozsvári *Viktor, avagy a gyermekuralom* csak az UNITER fődíjait nyerte el, a POSZT-on nemhogy díjat nyerni, de a válogatásba bekerülni sem volt esélye. Kétféle színházkultúra, kétféle szemlélet. A Vitrac-féle, Purcárete rendezte *Viktor* persze reprezentatív előadás, vizuális gyönyörűség, ironikus, szarkasztikus, sőt kaján; nyilvánvalóan ellentétben áll a „helyette hozott” *Csipke* finom, bukolikus, anekdotikus, meseszerű és ugyancsak képszerű lírájával. De ahogy Örkény mondja a *Pistiben*: miért kellene mindig mindent ugyanúgy csinálni, miért ne lehetne másképp? A Máté Angi regényéből készült adaptációt Mezei Kinga érzékeny lélekkel és nagy szakmai tudással rendezte meg, s ha a színpadi sorminta inkább csak „nézelődésre” és meditálásra adott is alkalmat, mint drámai élményre, az esztétikusság és a gyöngéd humanitás kárpótolt a hiányáért.

Bocsárdi László *Hamlete* jól érezte magát a kisvárdai széles színpadon (jobbán, mint korábban a Katonában), de csak azok ünnepelték, akik el tudnak szakadni a történetmesélés ortodoxiájától, és túl vannak a cselekmény számonkérésén. (Sokaknak nem könnyű, legutóbb a neves shakespeare-ológus, Stanley Wells panaszkodott Luk Perceval *Macbethjére* hasonló okból.) A szentgyörgyi színészek súlyos, olykor „darabos” jelenléte, a könnyed szövegkezeléstől elmozduló, az előadás belső ritmusát a magyar színházi hagyománytól merőben eltérően meghatározó játékmód kibillent a megszoká-

sainkból. Vagy „pofán csap”, vagy ellenállunk neki. Velem az előbbi történt.

Derekasán teljesített két, szélárnyékban működő társulat. A csíkszeredai Csíki Játékszín jelzése, hogy kitörjön a szórakoztató „népszínház” kategóriájából, aligha lehetett jobb darabra *A revizornál*. Parászka Miklós szép igyekezettel töltötte meg Gogolt mai tartalommal, ha a társulat egésze nem tudott is ráhangolódni. A polgármestert alakító Kozma Attila pontosan érezte a realitástól elszabaduló stílust, a kereskedőné játszó Szabó Enikő pedig épp ellenkezőleg, meghökkentően valódi volt – a keveléségtől a porig sújtott megaláztatásig. Ketten jól harmonizáltak egymással. A gyergyószentmiklósi Figura Stúdió Nyikolaj Koljada *Murlin Munróját*, a szorongásos rettenet költőien szürreális etűdjét szélsőséges indulattal tolmácsolta Barabás Árpád rendezésében. Értem és megértem a feneketlen dühöt, amely a rendezőt eltölti a világ folyása láttán, de az egynemű harsányság, a ritmust és hangváltást nem ismerő színészvezetés elfedte a darab lírai értékeit.

Az egyre fontosabb marosvásárhelyi társulat több előadást jegyzett, közülük kettőt – Euripidésszel társszerzésben hármat – Székely Csaba írt, aki a *Bánya-trilógia* után keresi az új hangját. Nincs könnyű helyzetben, mivel eddig magasra tette a léceket, és a tehetség kötelez. *A Hogyne, drágám!* című zenés komédia (engem a hatvanas évek József Attila Színházára emlékeztetett) ügyesen táncolt a kommersz és az abszurd között, de kicsit túlpilázta a dolgot, minden igénynek eleget akart tenni. Sebestyén Aba rendezte, aki Székely monodramájának előadójaként is leckét adott professzionális mesterségből. *A Szeretik a banánt, elvtársak?* mindazonáltal többet ígért, mint amennyit teljesített: a kezdeti éles politikai „kordokumentum” fokozatosan átment önjáró mulattatásba. Az *Alkésztisz* aktualizálásával Székely Csaba a hírek szerint „megrendelést” teljesített. Őszintén szólva nem látom át a projekt értelmét; a „magyar változat” földszintes és közhelyes lett, Sorin Militaru pedig emiatt fölmondja a nemzetközi másodvonal rendezői krédóját, divatos „vízióval” megfejelve. Az előadás magyarországi fölmagasztalását nehezen tudom megérteni. Egy másik mítoszleigazítás, *A Pentheszileia-program*, amely több marosvásárhelyi társulat együttműködéséből jött létre, viszont verhetetlennek bizonyult erotika és enigma csúcsra járatásában; az író-rendező Kincses Réka olyan színes mozaikot állított elő, amelyet nem tudtam összerakni, de elbűbélődtem vele másfél óráig, amíg tartott. A rejtvények már csak ilyenek – néha nem sikerül megfejteni őket.

ÉLET ÉS
IRODALOM
IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**KERESSE
A HÍRLAPÁRUSOKNÁL
VAGY FIZESSEN ELŐ!**

Kedvezményes éves
előfizetési díj 18.000 Ft
Megrendelhető a szerkesztőségben:
1089 Budapest, Rezső tér 15.
Tel: 06-1 210-5149, 210-5159
Fax: 303-9241
e-mail: lapterjesztes@es.hu

**MINDEN
PÉNTEKEN!**